

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

КЛАС 6

ДАТА на 19 п'ятниця

УЧИТЕЛЬ Н. Лозинська

Читання: копія Борис Грінченко „Олеся” –
читати, вміти переказати.

Мова: „Вітра” с. 112-113 Частина мови.

Уменник, Уменники власні і загальні –
знати правило. Вправа 14 – письмова.

Прохання прийти всім у мешиванкас –
будемо робити зимки. Дякую.

І дід починає оповідати, а діти слухають і очей не зведуть з його. Олесь схилить чорняву голівоньку на руку, а Михайлик-стрибунець уже не стриба, а теж сидить, слуха.

А дід розповідає, як був він на турецькій каторзі: — Три роки вибув я на каторзі турецькій, прикований до місця. Так от за попереk узятю ланцюгом і приковано. Сидіти можна і встати можна, і лягти, а піти — ні. А каторга — це корабель такий. Там гребли ми веслами, жечучи судину. А за те наші голі спини раз у раз доглядачі списували нагами та колючою червоною таволгою...

— І кров текла? — скрикує Михайлик.

— Текла, — каже дід.

— Я б їх усіх повбивав, тих татар. та турків проклятих! — погукне хлопцев, стискаючи кулаки. Олесь нічого не скаже, тільки все обличчя їй зблідне. А дід далі:

— Показано тоді мене добре. А надто годували погано бусурмени: дівлими сухарями та смердючою водою. За та-ким життям уся сила пропала, бо мене ще й порубано трохи, як у бран брата. Ну, то як визволили мене козаки — не зда-тний я вже був козакувати. Вернувся я додому. Тут я й ва-ших батьків зазнав: і твого, Олесью, і твого, Михайлику. Ви були сусіди. Тільки Михайлик був ще, тоді дуже малий — років у два йому було. А тобі, Олесью, вже років із сім було, і ти бігала вже швиденько. Жили ви гарно. Коли це набігла татарва... Що тут казати? Одбивались ми люто, та нічого не вдіяли. Село татари спалили, багато людей повбивали, багато у бран забрали. А дехто повтікав. Оті віткачі верну-лись сюди потім, та й знов тут побудувались. Мене вдарено чимсь важким по голові. Я й упав. Але я не вмер і вночі очу-тивсь. Дивлюсь: місяць світить, видко. Тихо скрізь. Коли гляну круг себе, аж я на пожарині, а круг мене трупи, тру-пи... Прийшов ранок. Пішов я поміж трупами і знайшов те-бе, Михайлику. Ти лежав і плакав біля мертвої матері. Тут і батько твій був з розрубаною головою.

— Прокляті! Ой прокляті! — скрикує Михайлик.

— І твій тут батько й мати були, Олесью, мертві... А те-бе вже я потім знайшов у лісі. Ти забігла якось туди... От і все...

Змовкне дід. Олесь сидить, не ворухнеться. В неї облич-чя бліде, в очах пала якийсь огонь. Дід гляне на неї та й по-хита головою:

— Гай-гай! — каже, — засмутив я тебе, мою ясочку. Але що ж робити! Без лиха не проживеш. Не журіться, діточ-

ОЛЕСЯ

Це було давно. Це було тоді, як нашу землю шарпали турки й татари, а гетьмани українські ходили з козацтвом одбивались од ворогів.

Тоді на Волині було невеличке село. Воно заховалося в улоговині. Круг його були ліси. В селі жили прості люди хлібороби. Якби не татари, то їм жити було б непогано. А то часто й густо набігали татари. Вони грабували, падали й руйнували села. Старих та малих убивали, а молодих бра-ли в неволю та й продавали рабами на тяжкі роботи тур-кам. Іноді гнали татари з України тисячі безщасних людей.

І цьому селу довелось зазнати лиха, але поки ще тільки один раз. Село заховалося в лісах і знайти його було не легко.

На край села стояла невеличка хатка. Біла неї пишався рясний садок. У садку гули бджоли. Там була пасіка.

У хатці жив старий дід Данило. Колись він козакував, був у неволі турецькій, але визволивсь відтіля. Тепер жив дома, пасічникував. Жінка його давно вмерла. Він прийняв до себе двоє сиріт: дівчину Олесью та хлопця-стрибунця Михайлика. Олесья вже була величенька дівчина років шіст-надцяти.

Дід був щасливий з дітьми, а діти були щасливі з їм. Ді-ти так любили, як дід розмовляв з їми. Він розказував їм про турецьку та про татарську неволю. Оце було сидить дід у пасіці, робить що-небудь, грабля чи ще що. Михайлик-стри-бунець і собі щось тут лаштує, і дівчина Олесья з шиттям си-дить. Сонце сяє, пташки щечечуть, бджоли гудуть. То оце Михайлик:

— Розкажіть, дідусю, про неволю турецьку!

А дідусь:

— Та я вже розказував — ти ж чув. Ще й не раз, — хіба тобі мало?

А Михайлик та Олесья:

— Ще, ще, дідусю! Так гарно слухати!

ки, — ваші батьки полягли доброю смертю, рідний край борончи. Кожен чоловік повинен боронити від усякого ворога рідний край, не жалючі свого життя.

— Еге, не жалючі свого життя!.. — промовить дівчинка тихо та й замислиться ще дужче і довго замислена ходить. Ото одного разу була недля. Олесья з Михайликом ладилась йти в ліс по ягоди, а дід казав:

— Глядіть, діточки, далі від багновища, а то лихо буде. У лісі було величезне болото-багновище. Інуди, не знаючи, набреде на його людина, та й утопне. Дід і боявся, щоб з дитьми чого не було. Олесья каже:

— Не бітєсь, дідусю, хіба ми не знаємо?

А Михайлик-стрибунець і собі тоненьким голоском:

— Авжеж знаємо!
Побрали діти глечики та й пішли. Дід довго дививсь їм услід.

Михайлик каже:

— Олесью-сестричко! Ходім аж на той бік лісу.

Ліс не можна було перейти, бо ж болото там було. А обходити далеко — верстов шість.

Олесья каже:

— Але ж це далеко.

— Дарма, — каже Михайлик, — так ягід там багато. Ходім, голубонько!

— То й добре! — каже Олесья.

І вони пішли. Не ввійшли в ліс, подались узліссям. З одного боку був височезний, старий, темний ліс. А з другого боку простягався степ.

Дівчина й хлопець ішли швидко. Вже верстов п'ять одійшли від дому. Коли це Михайлик скрикнув:

— Глянь, Олесью, що то таке?

Олесья глянула. Серед степу іхали люди. Всі були верхи. Таких шапок наші не носять. Олесья багато чула дечого від діда. Вона пізнала цих людей — це були татари.

Татари! Вони приїхали на Україну палити села, убивати або в неволю забирати людей. Ось-ось вони побачать їх і заберуть. Олесья вхопила Михайлика за руку і мовчки потягла в куці.

— Що то? що то? — питає Михайлик.

— Дять! Татари!

Михайлик так і занімів. Острах обняв його такий, що він і слова не міг вимовити. Олесья з-за куців бачила, як татари

іхали просто на ліс, як поводили сюди й туди головами. Це вони шукають, де село. Ще кілька часу, і вони знайдуть його. Що тоді буде?

Село запалять, людей повбивають. І дідуся вб'ють!.. Боже мій!.. Треба бігти, треба сказати!..

Але ж татари ідуть кінями: вони доїдуть швидше, ніж вона добіжить. Якби вони тут загаялись! Та як же те зробити, як це їй зробити?

Бідне серденько в Олесі мучилось. А татари під'їздили все ближче та ближче. Уже видко їхні обличчя. І відразу Олесья надумала... Вона вхопила Михайлика за плече:

— Братіку, біжи лісом додому, скажи дідусеві, що ідуть татари. Чуєш?..

І вона потрусила хлопця за плече. Він немов прокинувся з того і глянув на дівчину.

— Біжи, а то дідуся вб'ють.

— А ти ж? — спитався хлопець.

Олесья штовхнула його, щоб біг, кажучи:

— Я знаю сама, що зроблю, — не бієсь! Ніколи говори ти — біжи!

Хлопець не думав довго. Він кинувсь у ліс і побіг з усієї сили.

Олесья зосталася сама. Вона постояла ще кілька хвилин. Обличчя було бліде. Але вона не боялась. Вона вийшла з-за куці і пішла поїд лісом зовсім не в той бік, де було її село.

Ішла так, мов не бачила татар. Але татари її побачили. Вони кинулись до неї. Олесья скрикнула й побігла щосили далі. Та бігла вона недовго. За хвилину татари наздогнали її, щось закричали, загукали. Їх було чоловік тридцять. Вони зупинились і почали проміж себе джеркотіти. А далі один високий підійшов до дівчини. Він загомонів по-нашому, але так погано, що Олесья ледве розібрала, що він каже.

— Хороша дівчина! Хороша дівчина! Ми тобі нічого не зробимо, пустимо на волю, тільки ти нам скажи, де тут єсть село?

Олесья каже:

— За лісом. Оцей ліс перейти — то й село по той бік.

А татарин їй:

— То ти нас проведи цим лісом, а то ми тут дороги не знаємо.

Олесья каже:

— Проведу.

А татарин знову:

— Та не одури і не тікай, а то бачиш оце!

І він вийняв з піхов криву гостру шаблюку і лиснув нею перед очима у дівчини.

— Бачиш оце? — голову зрубав!

— Бачу! — каже Олеся.

Олесі накиннули на шию аркан. Високий татарин узяв той аркан у руки, пустив дівчину вперед свого коня і сказав:

— Веди!

Олеся повела.

Але вона пішла зовсім не в той бік, куди Михайлик побіг. Вона ще трохи обійшла ліс, тоді знайшла стежку, що бігла в ліс із степу, і пішла по ній. Татарі їхали слідком за нею. Дедалі ліс усе густішав. Олеся вела ворогів просто в середину лісу, де було болото.

Вона вела й думала:

— Чи добіг же Михайлик додому? Чи сказав же дідусяві? Ох, хоч би мені довше поводити їх, поки він добіжить!

І вона йшла тихо, іноді звертала убік, тоді знов назад верталась. Татарі сердились, а високий кричав:

— Чого ти плутаєш? Веди гарно, а то ось!

І він показував рукою на шаблюку.

Дівчина казала:

— А ось зараз ліс скінчиться, там і село.

І вела далі. Ліс зробився страшенно густий. Але ж Олеся добре його знала. Вона так часто ходила сюди по гриби, по ягоди. Вона знала, де болото. Невеличка смужка твердої землі вганялась у драговину. Олеся повела татар туди. За деревами болота не було видно. Навкруги було темно і пуща така, що тільки той, хто добре знав ліс, міг відціль вити, не загрузнувши в болоті. Татарі ж лісу не знали. Високий татарин скрикнув:

— Чого ж ти стала? веди!

Дівчина повернулася до ворогів. На блідому обличчі палили темні очі. Вона глянула ворогам у вічі і тихо промовила:

— Я далі не піду.

Татарин під'їхав аж до неї, показав їй нагая й вилаяв.

Дівчина осміхнулася:

— Я не поведу вас далі, хоч би ви й убили мене. Я вас, вороги, завела в цей ліс, і ви не вийдете відціль.

Ті ж миті ніж блиснув у татарській руді і вдарив дівчину в груди. Як билина підрізана, впала вона додолу.

Її голівонька схилилась, і чиста душа покинула тіло. Татарин плонув на неї, і всі вороги повернули назад.

А Михайлик тим часом добіг додому. Він казав, що татар хтойзна-скільки. Люди покидали все і повтікали в ліс. Дід Данило думав, що він там і Олесю знайде.

День просиділи люди в лісі. Потім їм нестало харчу. Другого дня треба було вертатися. Послали одного парубка пошукатися, що в селі. Парубок вернувся і сказав, що в селі все ціле. Люди зрозуміли, що татарі їх обминули, і почали вертатись додому.

Але ж Олесі там не було. Дід Данило попрохав кілька чоловік, і всі, узброївшись, гуртом пішли шукати її в лісі. Михайлик привів їх до того місця, де він покинув Олесю.

Тут знайшли татарські сліди. По тих слідах пройшли в лісову пущу. Довго йшли, аж поки побачили татарських коней, що позагрузали в болоті. Татар не було. Мабуть, вони позлазнили з коней та й потопали в багнюці.

Дід Данило йшов попереду. Він перший побачив Олесю. Вона лежала мертва. На щі в неї був татарський аркан.

Тоді зрозумів дід Данило і всі люди, що вона своєю смертю обрятувала рідне село.

Зробили мари з гілок і понесли дороге тіло додому.

* * *

Другого дня ховали Олесю. Подруги-дівчата несли труну. В ній лежала Олеся, убрана, як молода княгиня. На горі в неї був вінок. Навкруги співали пташки, вгорі сяло сонце. А вона лежала тиха, спокійна. Навіть здавалось, що на обличчі в неї сяла радість.

Еге, їй можна було радіти.

Ридаючи, провели її до холодної ями; ридаючи, засипали землею. Не сам дід Данило плакав, — плакали всі: і старі й малі, і чоловіки й жінки, і подруги-дівчата.

Але як кинули на могилку останню лопату землі, дід Данило підвів голову. Він уже більше не плакав. Обличчя йому було поважне. Він простяг руки над могилкою і сказав:

— Кожен повинен боронити свій рідний край, не жалюючи життя! Дай, боже, всякому такої смерті!

1890. с. Олександрівка.